Микола Кікець, З. Кікець
Волинський державний університет ім. Лесі Українки, Луцьк

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ НОРМУВАННЯ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ ЛЕКСИКИ ГУМАНІТАРНИХ ЗНАНЬ
(на матеріалі української та англійської мов)

© *Микола Кікець, З. Кікець*

Стаття стосується деяких проблем нормування та стандартизації лексики гуманітарних знань при укладанні англійсько-українських словників та розмежування форм літературного / нелітературного вживання. Укладачам словників слід відмежовуватися від іншомовних форм, а приймаючи синонімічність варіантів, вибирати слова, що не "засмічують", а збагачують нашу мову.

The article deals with some problems at rationing and standardization of vocabulary of humanitarian knowledge when compiling Anglo-Ukrainian dictionaries and differentiating forms of literary / non-literary use. Compilers of dictionaries should attempt to avoid foreign forms and taking into consideration synonymy of variants, should select words which do not have the effect of cluttering our language but which rather enrich it.

У світі лінгвісти б'ють тривогу з приводу того, що за останніх 50 років зникли сотні мов. Головною причиною цього згубного процесу є глобалізація і вплив мов, які домінують у світі, – англійської, німецької, французької, російської, іспанської і китайської. Нові покоління надають перевагу вивченню однієї чи двох мов, які панують у країні, нерідко не знаючи своєї рідної. Українській мові не загрожує зникнення, але духовний вакуум в нашій країні заповнило море чужоземної літератури, яке поглинає наше духовне національне надбання. Навіть те наше, що з'явилося в нових умовах, не завжди доходить до читача.

В пресі неодноразово наголошувалося, що деякі прихильники русифікації і так звані ліквідатори української мови виступають з наклепами на нашу мову, а заодно і на весь український народ. Наприклад, редактор газети "Крымская правда" М.Бахарєв на конгресі співвітчизників у Москві під назвою "Мы вернемся к тебе, Родина!" заявляв, що не існує ні української мови, ні української нації. З його слів виходить, що мова Т.Шевченка, І.Франка та Лесі Українки є лише якимсь там діалектом. Немає потреби вступати в полеміку з подібним невіглаством, адже наукових доказів на користь української мови і нації більш ніж достатньо.

Проте питання, як потрібно писати і як говорити, чи несе в собі слово розкриття істини, чи, навпаки, приховує її, що містить у собі поняття правильності мовлення, як повинні співвідноситись мовлення художньо оформлене і мовлення щоденно-побутове – дебатуються і сьогодні. Новим стимулом для розвитку сучасної лексикографії є розробка навчальних і науково-технічних словників, використання комп'ютерної техніки в лексикографічній практиці. Сьогодні ресурси Інтернету постійно збагачують галузі комп'ютерної лексикографії та комп'ютерної лінгвістики.

Але, при складанні словників нерідко виникають проблеми щодо розмежування форм літературного і нелітературного вживання, тобто яку модель слід вважати літературною. Переважна більшість освічених людей, зокрема науковців, вважають за доцільне і надалі приймати як літературну мову, що сформувалася на основі говірок Подніпров`я. Є й прихильники вживання форм західноукраїнських діалектів як літературного стандарту сучасної української мови.

Нерідко в сучасних українських літературних джерелах з'являються невиправлені кальки з російської, наприклад: "воздати (належне)" замість "віддати", "знаходитись"

замість "перебувати" або "міститися", "поінтересуватися" замість "поцікавитися", "питтєва (вода)" замість "питна вода", "потрясати" замість "зворушувати" або "приголомшувати" тощо. В розмовній мові спостерігаємо значно більше прикладів так званого суржику. Подібному вторгненню іншомовної лексики до певної міри сприяють і словники, які подають русизми навіть у перших варіантах перекладу на українську мову.

На нашу думку, авторам словників належить враховувати це, а всім українцям боротись за чистоту рідної мови, бо засміченість іншомовними формами певною мірою сприяє космополітичним настроям.

Звичайно, нелегко здійснити в наш час стандартизацію деяких українських слів, термінів зокрема.

Що ж до вживання слів із західних діалектів, наприклад, спільнота (громада), спротив (опір), провідник (керівник), мешканевий (житловий), чинник (службовець), роля (роль), то це не викликає небезпеки, деградації української мови, бо то мова людей, яка зародилася на місці їх сучасного проживання.

Щоправда, деякі іншомовні слова проникли під час окупації західних територій австрійцями та німцями, але їх неважко відрізнити від слів суто українського походження. (Є ще й такі випадки, як, наприклад, вживання слова "стейт" замість держава, штат, тощо).

Щодо вживання слів різних діалектів української мови, то, на нашу думку, вони лише збагачують мову, і це варто враховувати укладачам словників.

Проблема літературної норми і принципове значення цього поняття для історії розвитку літературної норми неодноразово висвітлювалась у мовознавстві на матеріалі різних мов. Ця проблема має декілька аспектів. Перш за все, може йтися про вибір одного з існуючих варіантів вимови, лексичних і граматичних елементів мови і закріплення за тим, що відібрано, статусу "літературності". Сума відібраних фонетичних, лексико-семантичних і граматичних моделей складає те, що зветься літературною нормою, і протиставляється усім іншим (нелітературним або соціальним) розрядам мовлення даного народу. Приймаючи синонімічність варіантів, ми зустрічаємося з необхідністю визначити поняття синонімії в цілому, що породжує певні труднощі, бо при відмежуванні від конкретних мовленнєвих конструкцій це поняття може виявитися надто багатоаспектним.

В англійській мові є свої, специфічні проблеми розмежування форм літературного та нелітературного вживання, наприклад:

Літературне	*Нелітературне*
to slay	to kill (убивати, забивати)
to seek	to look for (шукати, розшукувати)
wilderness	desert (пустеля, дика місцевість)
to revile	to curse (лаяти(ся), ображати, клясти)
to depart	to leave, to go away (від'їжджати, залишати)
multitude (of people)	crowd (натовп)
whence	from where (звідки).

Процес відбору включається, відповідно, в процес формування і стабілізації літературної мови. Проте цей шлях розвитку літературних мов складається з багатьох явищ і можливостей, притаманних конкретній історії певної мови. Темпи відбору і закріплення літературних варіантів можуть бути надто швидкими, але можуть також виявитися надто сповільненими, коли процеси розтягуються протягом століть. Останні нерідко залежать від екстралінгвістичних факторів, але можуть також виходити з певних історичних джерел співіснуючих варіантів.

При сильних та стійких територіальних діалектах. що впливають на конкуруючі форми, процес відбору літературної норми може затягнутися. Важливо не забувати, що мова завжди існує і розвивається як єдність її різноманітних варіантів.